

Важливим кроком є інтеграція європейських екологічних стандартів та впровадження сучасних технологій у сфері природокористування.

Екологічна безпека є невід’ємною складовою сталого розвитку України. Від ефективності екологічної політики залежить не лише стан природи, а й добробут населення, економічна стабільність та міжнародний імідж країни. Тому вирішення екологічних проблем має бути пріоритетом для держави, бізнесу та громадськості задля збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Література:

1. Довкілля України 2022 / за ред. О. Прокопенка. Київ: Державна служба статистики України, 2023. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/10/zb_dov_22.pdf?utm_source (дата звернення: 02.03.2025).

2. Звіт про стан виконання у 2023 році Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 р. № 443. URL: https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/Rozmishhennya-Zvit-po-vykonannyu-NPD-za-2023.pdf?utm_source (дата звернення: 02.03.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-43>

ДЕМОГРАФІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ЗМІЦНЕННЯ

Слюсар Л. І.

кандидат економічних наук,

провідний науковий співробітник

Інститут демографії та проблем якості життя

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

Черепанський М. Ф.

головний економіст

Інститут демографії та проблем якості життя

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

У сучасному нестабільному, складному світі питання національної безпеки є актуальними для всіх країн. Для України, яка відбиває збройну агресію Росії і виборює право на вільне існування української держави і

української нації, ці питання набувають особливого значення. Національна безпека у широкому сенсі – це безпека не тільки військова, а і політична, економічна, інформаційна, соціальна, гуманітарна, демографічна, екологічна. У цьому переліку особливе місце займає демографічна безпека, яка є не тільки важливою складовою національної безпеки країни, але її передумовою. Людський потенціал країни є «тілом суспільства», і від його кількісних і якісних параметрів (кількості населення, насамперед репродуктивного і працездатного віку, його статеві-вікової структури, рівня освіти, здоров'я тощо) безпосередньо залежить військова, економічна безпека держави.

«Демографічна безпека – це стан захищеності людського потенціалу від зовнішніх і внутрішніх негативних чинників і загроз, що забезпечує продуктивний розвиток країни та її громадян» [1, с. 71]. Демографічну безпеку характеризують основні процеси відтворення населення (народжуваність, смертність, міграція, шлюбність, розлучуваність), а також параметри статеві-вікової структури населення.

У передвоєнні роки демографічна ситуація в Україні вже була складною. У прийнятій у вересні 2020 р. Стратегії національної безпеки України зазначається, що «дедалі загрозливішою стає демографічна ситуація» [2]. Повномасштабна війна, розпочата Російською Федерацією, загострила існуючі демографічні проблеми і спровокувала нові, деформувала процеси відтворення населення. Загибель великої кількості людей – як військовослужбовців, так і цивільного населення, вимушена масова міграція всередині країни та за її межі стали причинами глибокої демографічної кризи. Загрозами демографічній безпеці країни стали: швидке скорочення чисельності населення (внаслідок загибелі військових і цивільних у ході бойових дій, тимчасової окупації частини території України, масової вимушеної еміграції населення, передусім жінок та дітей, депопуляції); низький рівень народжуваності; високий рівень передчасної смертності, передусім чоловіків; зростання чисельності осіб з інвалідністю; незаконне вивезення громадян України, зокрема дітей, Росією за кордон; демографічне старіння; масштабне внутрішнє переміщення населення. Отже Україні потрібна комплексна національна соціально-демографічна політика, здатна запобігти подальшому поглибленню демографічної кризи і посиленню демографічної безпеки країни. На нашу думку, першочерговим завданням цієї політики має бути:

- підвищення народжуваності шляхом створення умов для народження бажаної для сім'ї та необхідної для держави кількості дітей;
- скорочення рівня смертності та підвищення очікуваної тривалості життя;
- поліпшення здоров'я населення (фізичного, психічного, морального);
- всебічна підтримка сім'ї, сімейного способу життя;

– адаптація економічної системи та системи освіти до наслідків старіння населення;

– ефективна міграційна політика.

Інтенсивність народжуваності в Україні напередодні війни була однією із найнижчих в Європі. У роки повномасштабної війни рівень народжуваності продовжував знижуватися, адже, як відомо, під час війн значна частка народжень відкладається в очікуванні благополучнішого періоду. Кількість народжених протягом року дітей постійно зменшується, що обумовлено не тільки відкладанням народжень, але і зменшенням чисельності населення активного репродуктивного віку (внаслідок окупації частини території, вимушеної еміграції, мобілізації). На нашу думку, сам факт що в умовах війни з її ризиками і погіршенням якості життя в Україні народжуються діти (у 2024 р. народилось 176679 дітей) є свідченням стійкості українського народу і його віри у перемогу. Зростання рівня народжуваності можна очікувати у післявоєнний період, але за умови комплексної і продуманої пронаталістської політики, вирішення житлової проблеми, в першу чергу для сімей з дітьми, прогнозованості безпекової ситуації, створення сприятливих умов для поєднання батьківства і професійної зайнятості [3].

Війна завжди супроводжується підвищення смертності населення як через прямі втрати військових і цивільних через бойові дії, так і через неможливість отримання своєчасної медичної допомоги частиною населення в районах активних бойових дій та обстрілів. Однак і в довоєнні роки тривалість життя в Україні суттєво відставала від західних країн, гострою проблемою була передчасна смертність, насамперед чоловіків. Наразі перед країною у цій царині стоять завдання: підвищення рівня доступності медичної допомоги та її якості; раннє виявлення та попередження хвороб, що найчастіше призводять до передчасної смертності або втрати здоров'я; зменшення факторів ризику травмування чи смертності в повсякденному житті; популяризацію здорового способу життя і відповідальності за власне здоров'я; розвиток інфраструктури для здорового дозвілля [4].

Нормалізація процесів відтворення населення і підвищення якості його життя неможливе без підтримки сім'ї, вирішення її проблем. У період війни інституція сім'ї відіграє важливу роль для забезпечення здатності соціуму до збереження людського потенціалу. Сімейний механізм виживання та охорони людського життя: солідарність поколінь, взаємодопомога, обмін фінансовими та матеріальними ресурсами є запорукою подальшого відтворення українського населення. Отже всебічна підтримка сім'ї, сімейного способу життя є передумовою збереження та успішного розвитку української держави. Наразі для нормалізації умов життя української сім'ї, повернення в Україну тих, хто був вимушений емігрувати, найважливішим

є вирішення питання безпеки та вирішення житлової проблеми для тих сімей, чиє житло було пошкоджене чи повністю зруйноване. Необхідна комплексна державна сімейна політики, спрямована на зміцнення інституту сім'ї на засадах поєднання сучасної ідеології сімейного будівництва (гендерна рівність, свобода вибору) і найкращих шлюбно-сімейних традицій українського народу.

Демографічне старіння, яке стосується населення в цілому і робочої сили, має цілком об'єктивний характер, отже необхідно формувати адекватну державну політику, зокрема задовольняти нові суспільні потреби та стимулювати продовження активного життя. Старіння населення не лише зумовлює виклики для соціально-економічного розвитку, але й створює додаткові можливості у різних сферах, насамперед у сфері зайнятості. В умовах негативних змін у чисельності населення України, спричинених війною, зростає значення трудового потенціалу літніх людей, який необхідно використовувати.

Отже загрози демографічній безпеці України, які посилились через повномасштабну агресії РФ, є небезпечними для нашої країни. Україні потрібна комплексна, науково обґрунтована національна соціально-демографічна політика, здатна запобігти подальшому поглибленню демографічної кризи і посиленню демографічної безпеки.

Література:

1. Пирожков С., Хамітов Н. Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини. Київ: Наукова думка. 2020. – 256 с.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12> (дата звернення 14.02.2025 р.)
3. Аксьонова С. Компенсаційний приріст народжуваності в Україні: очікування, чинники, перепони. Демографія та соціальна економіка. 2022. №4. С. 3–22. <https://doi.org/10.15407/dse2022.04.003>
4. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text> (дата звернення 24.01.2025 р.)